

УДК 811.112.2'42=161.2:808.51
DOI: 10.32342/2523-4463-2019-2-18-18

Н.І. ПАЛАМАР,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та перекладу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ВСТУП ПОХВАЛЬНОЇ ПРОМОВИ ЯК ЧАСТИНА ЇЇ СТРУКТУРНО-КОМПОЗИЦІЙНОЇ ПОБУДОВИ

У статті розглянуто особливості вступу як частини структурно-композиційної побудови похвальної промови, проаналізовано його тематично-змістовий матеріал на основі фактичного матеріалу німецької та української мов, виокремлено відмінності *вступу* німецької та української лаудації, здійснено кількісний аналіз тематичного матеріалу, який використано у вступі до похвальних промов обох досліджуваних мов.

Вступ разом з основною частиною та висновками формують універсальну статичну композицію будь-якої промови. Кожна з частин має свої особливості, що враховуються під час підготовки до промови. Основну увагу приділяють найбільшій за обсягом основній частині, власне викладу, що містить докази на користь відповідної позиції. Вступ та заключна частина формують так зване обрамлення промови. Особливість вступу похвальної промови полягає у своєрідному введенні в тему. Виходячи до публіки, лаудатор передовсім реалізує звертання до неї та лауреата/ювіляра. Звертання переважно містить пошану до аудиторії та вважається вагомим засобом привернення уваги.

Основними темами вступу, що зустрічаються у досліджуваних лаудаціях, є такі: розкриття актуальності теми та її значення для аудиторії, почесність виголошення промови, цитування чужої мудрості, крилатого вислову, афоризму, розкриття правил виголошення промови або ж завдання промовця, використання жарту або комічної ситуації, розповідь про подію, з приводу якої відбулося зібрання, а також вітання адресата з відповідною подією чи датою.

Арсенал варіантів зачину похвальної промови великий і залежить від характеру теми, особи лаудатора, особливостей okazji тощо. Однак завдання вступу статичне – викликати інтерес аудиторії, сконцентрувати увагу на проблемі та перейти до основної частини, хоча згідно з кількісним аналізом відмінності у тематиці вступу лаудацій обох мов простежуються. Можливим їх поясненням є тематика зібраних похвальних промов, національні особливості та способи мислення досліджуваних культур.

Ключові слова: епидейктична промова, похвальна промова, лаудація, виступ, вступ, композиція, тематично-змістовий матеріал.

В статье рассмотрены особенности вступления как части структурно-композиционного построения похвальной речи, проанализирован его тематически-содержательный материал на основе фактического материала немецкого и украинского языков, выделены различия вступления немецкой и украинской лаудации, осуществлен количественный анализ тематического материала, который был использован во вступлениях к похвальным речам обоих исследуемых языков.

Ключевые слова: эпидейктическая речь, похвальная речь, лаудация, выступление, вступление, композиция, тематически-содержательный материал.

Явище *похвала* згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови розуміємо як «гарний, доброзичливий відзив про кого-, що-небудь; схвалення» [3, с. 908]. Похвала відображає комунікативну дію, реалізує вербальний вплив на адресата відповідної ситуації. Вивчення можливостей такого впливу на учасників комунікативного процесу найефективніше відображено у рамках прагматичного підходу, що дає змогу спостерігати похвалу в ситуації «*мовець (суб'єкт) – слухач (об'єкт)*». Відповідно, значна кількість науковців аналізують та трактують її як мовленнєвий акт або ж

мовленнєвий жанр. Цікавою та менш дослідженою є похвала в межах промови. Саме тому зосереджуємо увагу на лаудаційній промові [14; 15; 16].

Ще з античних часів однією з основних вимог щодо кожної промови було її чітке членування та забезпечення внутрішньої зв'язаності між частинами [6, с. 19]. Універсальною статичною композицією промови завжди вважалася та, що містила *вступ, основну частину та висновки (заключну частину)* [5, с. 110]. Кожній із частин властиві особливості, що враховуються під час підготовки до промови. Основну увагу приділяють найбільшій за обсягом основній частині, власне викладу, що містить докази на користь відповідної позиції. Вступ і заключна частина – пропорційно менші за основну частину, адже функція першого – ввести в тему, другої – підбити підсумки вже сказаного. У випадку, якщо співвідношення частин промови порушується, ефективність виступу знижується [7, с. 201].

Проаналізуємо структуру лаудаційної промови, розглядаючи промови німецької та української вибірок. Для аналізу взято вибірку зі 100 промов (50 українських та 50 німецьких), виголошених під час ювілеїв видатних діячів науки й культури та вручення різноманітних премій. Необхідно зазначити, що більша частина україномовних похвальних промов не опубліковані, а зібрані з приватних джерел, тому у деяких прикладах відсутні посилення. Обидві події передбачають похвалу адресата.

Лаудація – текст, який здебільшого попередньо сформований, і те, що буде викладено у тексті, визначає автор, зазвичай лаудатор. Головні ознаки лаудації – безпосередність комунікації, часова та просторова необмеженість, відсутність спонтанності й моно-логічність.

Лаудаційна промова розпочинається зі вступу, який є своєрідним введенням у тему. Виходячи до публіки, лаудатор передовсім реалізує звертання до неї та лауреата/ювіляра. Звертання переважно містить пошану до аудиторії та вважається вагомим засобом привернення уваги [8, с. 146].

Вивчення фактичного матеріалу засвідчує, що найуживанішим звертанням серед промов німецької вибірки є форма (*Sehr geehrte(r)...* (14%)/ *verehrte(r)...* (16%). Це форми ввічливості, які використовують зазвичай у ситуаціях, де «співрозмовники» знайомі, але не перебувають у близьких чи дружніх стосунках. Це підтверджує звертання на «Ви» та застосування форми *Herr/ Frau*. Наприклад: *Sehr geehrter Herr Bundespräsident [...] [11, с. 162]; Verehrter Herr v. Albrecht[...] [13, с. 41]; sehr geehrte Anwesende [10, с. 42].*

Науживаніше звертання в українських лаудаціях згідно з аналізом корпусу – (*Вельми-/Високо-) шановний/ шановна/ шановні...* (42%): *Вельмишановний Пане Професоре!* [Я. Ісаєвич: лаудація Я. Махніку з нагоди ювілею, 2001]; *Високошановна Громадо!* [В. Квітневий: лаудація Р. Федоріву з нагоди ювілею, 1990]; *Високошановні Пані та Панове!* [М. Мариневич: лаудація О. Пахльовській, орден «За інтелектуальну відвагу», 2009].

Отже, автор попри адресата звертається також і до публіки, у такий спосіб наголошуючи на її участі у процесі виголошення промови.

На відміну від лаудацій українською мовою, німецькомовні лаудації можуть розпочинатися і без звертання до адресата або/і публіки. Так, у процесі аналізу матеріалу зафіксовано 44% таких лаудаційних промов.

У вступі лаудації в обох досліджуваних мовах акцентується на актуальності теми, її значенні для аудиторії, формулюється мета виступу. Початок промови – найвідповідальніший, адже від нього залежить успішність усієї промови: який тон буде задано, так і прозвучить весь виступ.

Варіанти початку промови виявляють також певні спільні та відмінні риси. Проілюструємо їх на конкретних прикладах. Скажімо, можливим початком лаудації можуть бути слова промовця про почесність та приємність виголошення промови саме ним і вдячність за таку нагоду (14% німецької вибірки, 8% української):

(121) *Mir wurde die ehrenvolle und auch spannende Aufgabe übertragen, und ich habe sie gerne übernommen, auf den scheidenden Rektor die Laudatio zur Verleihung der Universitätsmedaille der Ukrainischen Freien Universität München zu halten, auf eine Persönlichkeit, die sich um die Ukrainische Freie Universität in höchstem Maße verdient gemacht hat [...]* [R. Brunner: Laudatio auf L. Rudnytzky, zur Verleihung der Universitätsmedaille, 2009].

(122) *Мені сьогодні випала висока честь та особлива приємність виголосити лаудацію до вручення ордена «За інтелектуальну відвагу» Андрієві Олександровичу Содоморі* [М. Комарницький: лаудація А. Содоморі, орден «За інтелектуальну відвагу», 2009].

Вступ лаудації може розпочинатися з цитування чужої мудрості, крилатого вислову, відомого афоризму, притчі, суть яких дотична до особи адресата (6% німецької вибірки, 2% української):

(123) *In der prekären Lage der Poesie [...] möchte man sich mit einem kleinen Gedicht trösten, einem Gedicht von Gübnter Eich. Es heißt „Zuversicht“, stammt aus dem Jahre 1967 und geht so:*

In Saloniki

**Weiß ich einen, der mich liest,
und in Bad Neuheim.**

Das sind schon zwei.

[...] Den dritten Leser aber, den wir schon aus zahlensymbolischen Gründen erwarten, hat Eich ausgespart. [...] Doch auch diesen dritten Leser gab es, besser: ihn gibt es. Er ist sogar unter uns [11, с. 102].

(124) **«У всякого своя доля і свій шлях широкий»**, – небезпідставно писав великий Кобзар. Відомо, що одні приходять на цей земний світ, аби насититись його матеріальними благами. Інші промайнуть життям, немов перекотиполе, так і не усвідомивши, що залишать нащадкам. А є такі, що появою своєю покликані примножити світ добра та любові. Саме до них належить [...] Михайло Андрійович Сало [...] [Р. Береза: лаудація А. Салу з нагоди 70-ліття, 2009].

У вступі лаудації німецької вибірки лаудатор озвучує інколи своє завдання як виконавця лаудації або розповідає про правила промови, які потрібно виконати (4%). Розглянемо приклад, що ілюструє завдання промовця: не лише згадати твір, за який відзначають лауреата, але й спробувати проаналізувати, аби підтвердити його вагомість:

(125) **Denn Laudator kann sich nicht nur darauf beschränken, für sein Werk, das heute ausgezeichnet wird, zu loben und zu preisen – das tue ich hier gern und von ganzem Herzen – sondern er muß, gemäß der Konventionen des Genres, versuchen, das Werk des Ausgezeichneten kurz zu charakterisieren, um dessen Bedeutung anschaulich zu machen** [13, с. 111].

Приклад (126) ілюструє правило, озвучене лаудатором, – його необхідно дотримуватися під час реалізації лаудації, з чим має змиритись адресат:

(126) **Wenn einer einen Preis zuerkannt bekommt und ihn auch noch annimmt, muß er damit rechnen – so lautet die Regel – öffentlich gelobt zu werden. Um es gleich zu sagen: es ist mir eine Freude und keine Pflichtübung, den diesjährigen Voß-Preisträger zu preisen – und er wird es mannhaft zu ertragen wissen** [12, с. 71].

Українська вибірка лаудацій не фіксує випадків зі згадуваною темою вступу.

У вступі лаудатор може розкривати завдання всієї промови, зокрема йдеться про характеристику особистості та її діяльності. Залежно від особи адресата завдання, яке постає перед лаудатором, може даватися йому за певних обставин легко або важко (8% німецької вибірки, 4% української):

(127) **Ralph Dutli zu rühmen und zu preisen, ist schwierig und leicht zugleich. Schwierig deshalb, weil sein aus Monographien, Essaysammlungen, eigenen Gedichten und vor allem vorzüglichen Übersetzungen bestehendes Ceuvre inzwischen einen solchen Umfang erreicht hat, daß schon die bloße Auszählung seiner Texte zu viel Zeit in Anspruch nehmen würde. Leicht insofern, als ich selbst seit mehr als zehn Jahren die Gelegenheit hatte, Ralph Dutli immer wieder als Rezitator zu erleben, der auf faszinierende Weise seine Übersetzungen zusammen mit den Originaltexten, vorzutragen und zu kommentieren versteht** [10, с. 89].

(128) **Представляти Оксану Пахльовську дуже почесно і водночас дуже важко. Якщо перелічувати всі її титули і посади, занудьгуєте ви. Якщо упустити щось важливе – може образитись наша гостя. Спробую знайти «золоту середину»** [М. Маринович: лаудація О. Пахльовської, орден «За інтелектуальну відвагу», 2009].

Похвальна промова може розпочинатись із влучного жарту або комічної фрази чи зауваження, що активізують увагу слухачів та викликають симпатії (4% німецької вибірки, 2% української). У лаудації до письменника В. Генацино автор жартує стосовно його друкарських машин, які мають жіночі імена (129), а В. Квітневий – стосовно ймовірних думок Р. Федоріва у момент виголошення лаудації (130):

(129) **Wilhelm Genazino hat eine Monika. Und er hat auch eine Gabriele. Wenn er bei der einen nicht mehr weiterweiß, geht er einfach in das nächste Zimmer, da steht die andere. Die großen Schreibmaschinenhersteller von damals, Olympia und Adler, haben ihre Modelle**

nicht von ungefähr mit Frauennamen ausgestattet: Es ist der Geist solider Sekretärinnen, der hier aufgerufen wird, und es ist ein Hauch von Poesie. Diese Verbindung bildet das literarische Urmotiv von Wilhelm Genazino [12, с. 120].

(130) **Я ще не почав, а Роман Федорів, знаю, принаймні подумки зауважить: говорити не про мене, а про українську літературу.** Тільки Федорів і українська література щасливим чином поєднані, то ж говоритиму про це поєднання [В. Квітневий: лаудація Р. Федоріву з нагоди ювілею, 1990].

Лаудація може розпочинатися із розповіді лаудатора про подію, з приводу якої відбувається зібрання (131), її тлумачення (132), а також приналежність особи лауреата/ювіляра до цієї події (18% німецької вибірки, 4% української):

(131) **Das Fach freut sich. Der Mittelalter-Historiker Johannes Fried erhält den Sigmund-Freud-Preis für wissenschaftliche Prosa, wobei zugleich ein Dank an die Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung ausgesprochen sei, daß dieser Preis erhalten geblieben ist, neben den anderen hier verliehenen Preisen, denn manche mit gleicher Intention gestiftete Auszeichnung, wie der bayerische Karl-Vossler-Preis für wissenschaftliches Schrifttum, ist schnöde eingestellt: aus Geldmangel [13, с. 181].**

(132) **Ювілей – це не лише свято, але й нагода озирнутися в минуле, проаналізувати зроблене та окреслити плани на перспективу. Кожна людина залишає слід на землі, а от який цей слід – залежить від особистості. Впевненими кроками прямує дорогою життя наш ювіляр, Володимир Васильович Снітинський [...] [4, с. 69].**

Аналіз корпусу підтвердив, що значна кількість промов розпочинається певним підходом до теми конкретної події (46% німецької вибірки, 20% української). Теми такого підходу варіюють від промови до промови і залежать переважно від стосунків між лаудатором і адресатом. Лаудацію до перекладача Н. Іуґи промовець розпочинає з опису їхньої першої зустрічі:

(133) **Während ich am Rednerpult stand, sah ich am Ende des Saales hinter einer Glasscheibe die Übersetzerin sitzen [...]. Irgendwie brachten wir im Schweiß aller Angesichter unsere Vorträge zu Ende, standen mit einem Glas Wein im Foyer der ehemals hochherrschaftlichen Villa und lernten eine Dame kennen, die uns als unsere Übersetzerin vorgestellt wurde: Sie trug den Namen einer bekannten rumänischen Dichterin, was mich im ersten Moment etwas verlegen machte [...] [10, с. 84].**

Приклад (134) ілюструє початок промови через підхід до виду діяльності адресата:

(134) **Світ ще не забув, що Україна мала статус «житниці» Європи. Оскільки у великій мірі наш край має статус аграрної держави, то, мабуть, більшість її громадян знають, скільки труду коштує виростити хліб. І першим кроком до хліба, як головного критерію достатку держави, є «добра земля». Скільки треба приложити зусиль, досвіду, терпеливості та фаховості, щоби приготувати «добрий ґрунт – добру землю» людського єства [4, с. 18].**

Аналіз засвідчує: найуживаніша тема початку лаудації в українській вибірці – вітання адресата похвали з відповідною подією чи датою (60%).

(135) **Науковці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, яких Ви аж двічі вшанували своїми відвідинами та подарували їм незатерті спомини, сердечно вітають Вас із небуденним Ювілеєм [Я. Ісаєвич: лаудація І. Гузар з нагоди 100-ліття, 2005].**

Таблиця 1

Тематика вступу лаудації в німецькій та українській мовах

Тема вступу	Німецька мова,%	Українська мова,%
Привітання	0	60
Тематичний підхід до теми	46	20
Розповідь про подію	18	4
Почесність виголошення	14	8
Важкість реалізації	8	4
Цитування, афоризм та ін.	6	2
Жарт	4	2
Завдання лаудатора	4	0

Отже, арсенал варіантів зачину похвальної промови великий і залежить від характеру теми, особи лаудатора, особливостей okazji тощо. Однак завдання вступу статичне – викликати інтерес аудиторії, сконцентрувати увагу на проблемі та перейти до основної частини [1, с. 247], хоча згідно з кількісним аналізом (табл. 1), відмінності у тематиці вступу лаудацій обох мов усе-таки простежуються. Можливим їх поясненням є тематика зібраних похвальних промов, національні особливості та способи мислення досліджуваних культур.

Список використаної літератури

1. Абрамович С.Д. Риторика загальна та судова / С.Д. Абрамович, В.В. Молдован, М.Ю. Чикарькова. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 416 с.
2. Аристотель. Риторика. Поэтика / Аристотель. – М.: Лабиринт, 2000. – 224 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. – Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.
4. З любов'ю до людей, з вірою в Україну: Збірник на пошану Володимира Снітинського / упоряд. А. Куза. – Львів: ЛНАУ, 2008. – 340 с.
5. Мацько Л.І. Риторика: навч. посіб. / Л.І. Мацько, О.М. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 311 с.
6. Монахова Т.В. Дискурсивна риторика: навч. посіб. / Т.В. Монахова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 124 с.
7. Прокопович Ф. Філософські твори [Електронний ресурс] / Ф. Прокопович. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/procor/proc106.htm> (останнє звернення 26.08.2019).
8. Савкова З.В. Как сделать голос сценическим: теория, методика и практика речевого голоса / З.В. Савкова. – М.: Искусство, 1975. – 176 с.
9. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in die Grundbegriffe und Methoden / K. Brinker. – Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1997. – 165 S.
10. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung Darmstadt. Jahresbuch 2000–2001. – Göttingen: Wallstein Verlag, 2001. – 264 S.
11. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung Darmstadt. Jahresbuch 2002. – Göttingen: Wallstein Verlag, 2002. – 256 S.
12. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung Darmstadt. Jahresbuch 2005. – Göttingen: Wallstein Verlag, 2005. – 231 S.
13. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung Darmstadt. Jahresbuch 2009. – Göttingen: Wallstein Verlag, 2009. – 288 S.
14. Prychodko G. Specific nature of evaluative speech acts [Електронний ресурс] / Ganna Prychodko. – Режим доступу: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/128232/133469> (останнє звернення 26.08.2019).
15. Petlyuchenko N. Features of expressive female speech in the political discourse of Spain and Latin America [Електронний ресурс] / Natalja Petlyuchenko, Valeria Chernyakova. – Режим доступу: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/155500>. (останнє звернення 26.08.2019).
16. Turysheva O. Lexeme mein-part-of-speech appurtenance in the modern German grammar in the framework of optimality theory [Електронний ресурс] / Oksana Turysheva. – Режим доступу: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/92455>. (останнє звернення 26.08.2019).